

ÇAY İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ÇAY SEKTÖRÜ RAPORU

2009

Çay Üretiminin Dünya Ekonomisindeki Yeri:

Dünya üzerinde çay bitkisi, kuzey yarım kürede yaklaşık 42 enlem derecesinden, güney yarım kürede 27 enlem derecesine kadar olan kuşak üzerinde yetiştirilmektedir. Yağışın bol ve iklimin sıcak olduğu bölgelerde yetiştirilmesine rağmen dünyada çay üretiminin ekonomik olarak yapıldığı yerler sınırlıdır. Hindistan, Çin, Sri Lanka, Endonezya, Kenya ve Japonya çay bitkisinin yaygın olarak yetiştirildiği ve çay üretiminin yoğun olarak yapıldığı ülkelerdir. Bu ülkeler ve Türkiye ile birlikte 30'a yakın ülkede ekonomik düzeyde çay üretimi gerçekleştirilmektedir.

Çay yetişmesine etki yapan en önemli etken iklim ve topraktır. Yıllık sıcaklık ortalamasının 14 santigrat derecenin altına düşmemesi, toplam yıllık yağışın, 2000 mm'den az olmaması ve aylara göre dağılımının düzenli olması, bağıl nem oranının ise en az %70 olması, çay bitkisinin normal gelişimi için gerekli olan koşullardır. Çay bitkisi kumdan kile değin değişen yapıdaki asit tepkimeli topraklarda yetişebilmektedir.

FAO 2008 yılı istatistiklerine göre; Dünya'da çay tarım alanları 2.806.443 hektara ulaşmıştır. Önemli çay üreticisi ülkeler arasında 2000-2008 yılları arasında Hindistan en çok tarım alanı azaltan ülke (16 bin He), Çin ise çay tarım alanlarını en çok artıran ülke (317 bin He) olmuştur.

Dünya'da çay üretimi 2008 yılında 3.749.780 ton'a (siyah çay, yeşil çay ve diğer çay çeşitleri) ulaşmıştır. 2000-2008 yılları arasında, sekiz yıllık süreç sonunda önemli çay üreticisi ülkelerde en yüksek kuru çay üretim artışı Çin (554 bin ton), en fazla üretim azalışı ise Hindistan'dadır (21 bin ton).

Dünya'da çay ithalatı, hem çay üreticisi olan ülkeler, hem de çay üreticisi olmayan ülkeler tarafından yapılmaktadır. FAO'nun 2007 yılı verilerine göre, toplam çay ithalatı 1.464 bin ton'dur. İthalatta en büyük paya sahip ülkeler arasında sırasıyla AB-27 ülke (336 bin ton), Rusya (182 bin ton), Pakistan (112 bin ton), ABD (109 bin ton), Japonya (47 bin ton), Mısır (22 bin ton) ve Kanada (19 bin ton) yer almaktadır.

Dünya da toplam ihracat miktarı ise 1.702 bin tondur. 2007 yılı verilerine göre ihracatta en büyük paya sahip ülkeler arasında Kenya (374 bin ton), Sri Lanka (307 bin ton), Çin (292 bin ton), Hindistan (193 bin ton), Vietnam (114 bin ton), AB-27 ülke (92 bin ton), Endonezya (84 bin ton) ve Arjantin (76 bin ton) gibi ülkeler ilk sıraları almaktadır.

Re-export yapan ülkeler arasında en önemli tüketici ülke olarak 2007 yılında İngiltere (25 bin ton) yer almaktadır. Re-export dünya çaycılığında özellikle üretici ülkelerin birbirlerinin çaylarını harmanlamak suretiyle ya da tüketici ülkelerin ithal ettikleri çayı yeniden harmanlayıp ihraç etme işlemidir.

Türkiye, çay tarım alanlarının genişliği bakımından, dünyada üretici ülkeler arasında **7. sırada**, kuru çay üretimi yönünden de **5. sırada**, yıllık kişi başına tüketim bakımından ise **4. sırada** yer almaktadır.

DÜNYA ÇAY TARIM ALANLARI (2008)

ÜLKELER	ÇAYLIK ALAN (Bin Hektar)
ÇİN	1.215
HİNDİSTAN	474
SRİLANKA	213
KENYA	158
ENDONEZYA	107
VIET NAM	129
TÜRKİYE	76
Diğer Ülkeler toplamı	434
Genel Toplam	2.806

DÜNYA KURU ÇAY ÜRETİMİ (2008)

ÜLKELER	MİKTAR (Bin Ton)
ÇİN	1.257
HİNDİSTAN	805
KENYA	346
SRİLANKA	318
TÜRKİYE	211
VIETNAM	175
ENDONEZYA	152
Diğer ülkeler toplamı	486
Genel Toplam	3.750

Türkiye’de Çayın Ekonomideki Yeri ve Gelişimi

Rize ili ve Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Mandalina, Limon ve Çay yetiştirilmesine dair **407 Sayılı Kanun** 1924 yılında kabul edilmesi ile birlikte çay tarımı yasal güvenceye kavuşturulmuştur. Bu Kanuna göre başlatılan çay üretimi çalışmalarının yürütülmesinde Ziraat Umum Müfettişi Zihni Derin görevlendirilmiştir. Batum’dan 1937-1940 yılları arasında çay tohumu ithal edilerek çay bahçesi tesisi çalışmalarına başlanmıştır.

Mart 1940 yılında çıkartılan 3788 Sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı ve üretimi, girdi ve kredi sübvansiyonları ile önemli ölçüde desteklenmiş, ayrıca bahçe tesis edeceklere arazi vergisi bağışıklığı ve çay bahçesi ruhsatnamesi alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu Kanun yayınlanmasından sonra çay tarım alanları hızla genişlemeye başlamıştır. 1960-1965 yılları arasında ise çaylık alan 214.000 dekar üretici sayısı ise 100.000’e ulaşmıştır.

İlk çay fabrikası, **1947 yılında, 60 ton/gün kapasiteli**, Rize Fener Mahallesinde, Merkez Çay Fabrikası adı altında işletmeye açılmıştır. Çay tarım alanlarının ve yaş çay yaprağı üretiminin artması çay işleme fabrikalarının sayısının da giderek artmasını zorunlu kılmış, 1973 yılında, kurulan yaş çay işleme fabrika sayısı 32’ye, 1999’da Çaykur’un yaş çay işleme fabrikası 46’ya ulaşmıştır.

1963 yılına kadar ithalat ile karşılanan iç tüketim talebi 1963 yılından sonra yurt içi üretim ile karşılanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de çay tarımı ve sanayi faaliyetleri 1938-1948 yılları arasında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunca, 1949-1973 yılları arasında ise Tekel Genel Müdürlüğü ve Tarım

Bakanlığı işbirliği ile sürdürülmüştür. Çay tarımı ve sanayisinin ekonomik ve sosyal yönden daha etkin hale getirilmesi amacıyla **1971 yılında 1497 sayılı Çay Kurumu Kanunu** çıkarılmış, çıkarılan bu Kanun ile çay ile ilgili tüm faaliyetler, bir İktisadi Devlet Kuruluşu olarak kurulan Çay Kurumuna devredilmiş ve Çay Kurumu(ÇAYKUR) 1973 yılında fiilen faaliyete geçmiştir.

1973 yılından 1984 yılına kadar ÇAYKUR, ülkenin tarım politikasına uygun olarak çay tarımını geliştirmek, kalitesini ıslah etmek ve işlenmesini teknik esaslara göre yürütmek, iç ve dış pazar isteklerine uygun ürün üretmek gibi konularda tekel konumunda faaliyetlerini sürdürmüştür.

1984 yılına kadar devlet tekeli altında sürdürülen çay işletmeciliği Aralık 1984 tarih ve 3092 sayılı “**Çay Kanunu**” ile serbest bırakılmıştır. Kanunun 1. Maddesinde; gerçek ve tüzel kişilerin yaş çay işleme ve paketlenme fabrikaları kurup işletebilecekleri, ihtiyaçları olan yaş çay yaprağını doğrudan üreticilerden satın alabilecekleri belirtilmiştir.

1982 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) niteliğine dönüştürülen Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 1994 yılında çıkartılan 4046 Sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun” 35. maddesi gereğince, İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne alınmıştır.

Çaykur, 3046 sayılı Yasanın 4060 sayılı Yasayla değişik 4. ve 3313 sayılı Yasayla değişik 10. maddeleri uyarınca 26 Kasım 2002 tarihinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ilgili kuruluşu olmuştur.

Çaykur’un Amacı ve Yapısı

a-Teşekkülün Amacı:

Teşekkülümüz; ülkemizin tarım politikasına uygun olarak çay tarımını geliştirmek, çay kalitesini ıslah etmek, işlenmesini teknik esaslara göre yürütmek, iç ve dış pazar isteklerini karşılamak üzere kuru çay üretmek, ithal etmek ve ihraç etmek, verimlilik esasına dayalı işletme politikasıyla sermaye birikimine yardım ederek yatırım kaynağı sağlamak amacıyla teşkil edilmiştir.

b-Teşekkülün Yapısı:

Merkez Teşkilatı; Yönetim Kurulu, Genel Müdür, 3 Genel Müdür Yardımcısı, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Savunma Sekreterliği, Yönetim Kurulu Büro Müdürlüğü, Özel Kalem Müdürlüğü, Müşavir, Başuzman ve 12 Daire Başkanlığı ile bunlara bağlı şube müdürlüklerinden oluşmaktadır.

Taşra Teşkilatı; 47 adet Yaş Çay İşleme Fabrikası Müdürlüğü, 1 adet Çay Paketleme Fabrikası Müdürlüğü, 7 adet Pazarlama Bölge Müdürlüğü, 2 adet Pazarlama ve Üretim Bölge Müdürlüğü, Atatürk Çay ve Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Anatamir Fabrikası Müdürlüğü ile Ankara İrtibat Müdürlüğünden oluşmaktadır.

c- İştirakler:

Teşekkülün karton ve teneke kutu üretimi yapan Çaysan Doğu Karadeniz Çay Entegre Sanayii Anonim Şirketi’nde % 28.275 hisse ile iştirak payı bulunmaktadır.

Teşekkülün Personel Durumu:

Teşekkülümüzün, 2009 yılı sonu itibariyle, çeşitli hizmet birimlerinde istihdam edilen kadrolu, sözleşmeli ve işçi personel durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Memur Personel

KADROLU PERSONEL		SÖZLEŞMELİ PERSONEL	TOPLAM
I Sayılı Cetvele Tabii	III Sayılı Cetvele Tabii		
469	-	793	1.262

İşçi Personel

DAİMİ ÇALIŞAN İŞÇİ SAYISI	GEÇİCİ İŞÇİ			GENEL TOPLAM
	ÇALIŞAN	HİZMET AKDİ ASKIDA	TOPLAM	
3.501	107	8.955	9.062	12.563

2009 yılı sonu itibariyle işçilik maliyetlerimiz ortalama 3.062 TL olarak gerçekleşmiştir.

Yıllar İtibariyle Memur ve İşçi Ödemeleri (Bin TL)

Gider Çeşitleri	Y I L L A R				
	2005	2006	2007	2008	2009
Brüt işçilik	185.985	195.259	225.783	251.741	260.900
Brüt memur	22.367	24.075	29.722	38.810	42.699
TOPLAM	208.352	219.334	255.505	290.551	303.599

Yıllar İtibariyle İşte Olan ve İş Akdi Askıda Olan Toplam İşçi Sayısı ve Kullanılan Adam /Ay

Yıllar	Daimi İşçi Sayısı	Geçici İşçi Sayısı	Genel Toplam	Kullanılan Adam/Ay
2005	1.371	13.514	14.805	70.906
2006	1.331	12.965	14.296	71.635
2007	3.878	10.566	14.444	68.418
2008	3.686	9.838	13.524	46.746
2009	3.501	9.062	12.563	42.578

TARIM:

Türkiye’de çay tarımı, olağan çay ekolojisinin (tropik ve subtropik iklim kuşaklarının) dışında, 42 kuzey enleminde, kuzey doğusu, soğuğu kesen Kafkas sıradağları, güneyi ve doğusu birden bire yükselen, yükseklikleri 3500 m.’ye ulaşan ve denizden gelen nemli rüzgârların yağış bırakmalarına neden olan Kaçkar sıradağları ile çevrili, denize açık, kuytu bir mikro klimada yapılmaktadır.

Gürcistan Cumhuriyeti sınırından, Trabzon'un Araklı-Karadere sınırına kadar olan Karadeniz kıyı şeridi ve yer yer 30 km. içlere kadar giren ve yaklaşık 1000 m. yüksekliklere kadar uzanan yamaçlar, çay yetiştiriciliği için en elverişli bölge olması nedeniyle birinci sınıf çay bölgesi, Araklı-Karadere'den başlayan Ordu'nun Fatsa ilçesine kadar uzanan bölge ise ikinci sınıf çay bölgesi olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, Gürcistan Cumhuriyeti, İran ve Japonya'da yaş çay ürünü, Mayıs-Ekim arasındaki 6 aylık süre içerisinde üç sürgün şeklinde hasat edilirken, diğer üretici ülkelerde bu süre 9 ila 12 ay devam etmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinde 758 bin dekar çaylık sahada yaklaşık 201 bin üretici çay tarımı ile uğraşmaktadır. Yıllık yaş çay ürünü rekoltesi iklim ve tarımsal teknik önlemlere bağlı olarak 1.000 – 1.200 bin ton arasında değişebilmektedir.

Çaykur ve Özel Sektör Tarafından Satın Alınan Yaş Çay Miktarları ve Oranları

Yıllar	Satın Alınan Yaş Çay Miktarı				Toplam (Bin Ton)
	Çaykur (Bin Ton)	%	Özel Sektör (Bin Ton)	%	
2005	604	51	591	49	1.195
2006	627	56	494	44	1.121
2007	659	58	487	42	1.146
2008	650	58	467	42	1.117
2009	594	54	510	46	1.104

1985 yılında sektördeki toplam alımın % 95'i Çaykur, % 5'i Özel Sektör tarafından yapılıyor iken, bu oran özel sektör fabrika sayısındaki artış paralelinde her yıl değişerek 2009 yılında % 54'ü Çaykur, % 46' sını Özel Sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

a- Çay Tarım Alanlarının Ruhsatlandırılması:

Çay tarımı ruhsata bağlıdır. Çay Bahçeleri en son 93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1994 yılında ruhsatlandırılmıştır. Bu Karar ile hem mevcut ruhsatlı çay bahçelerinin yeniden ölçülmek suretiyle ruhsatları yenilenmiş hem de 1994 yılına kadar ruhsatsız olarak tesis edilen çay bahçelerine ilk defa ruhsat verilmiştir. Bu işlemler sonucunda 767 bin dekar çaylık alan tespit edilmiştir. 1994 yılından sonra da günümüze kadar yeni alanlar için ruhsatlandırma işlemi yapılmamıştır. Söz konusu Kararnamenin 6.maddesi ile de yeni çaylık tesisi yasaklanmıştır.

b- Çaylık Alanların Üreticilere Göre Dağılımı:

Çay tarımı bölgede çoğunlukla küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Çay üreticilerinin %74,69'u 0,-5.000 m² arasında, %21,73'ü 5.000-10.000 m² arasında ve %3,44'ü 10.000-20.000 m² arasında % 0.14'ü 20.000 m² ve üzerinde çaylık alana sahiptir.

Her ailede 18 yaşını bitiren kişilere ruhsat devri yapılabilmektedir. Ruhsatı olan kişilerde çay satış cüzdanı alabilirler. Genelde üretici sayısı cüzdan sayısı ile ifade edilmektedir. Bir kişinin birden fazla cüzdanı da olabilmektedir. 2.234 kişi birden fazla cüzdana sahip bulunmaktadır.

Çaylık Alanların Üretici (Cüzdan) Sayısına Göre Dağılımı

Alan Aralığı (Dekar)	Üretici (Cüzdan) Sayısı	Oranı (%)	Çaylık Alanı (Dekar)	Oranı (%)
0-0,49	2.573	1,28	908	0,12
0,5-0,99	10.614	5,29	7.966	1,05
1-1,99	40.211	20,03	57.630	7,60
2-4,99	96.566	48,09	310.982	41,00
5-9,99	43.628	21,73	288.249	38,00
10-14,99	5.858	2,92	67.936	8,96
15-19,99	1.043	0,52	17.395	2,29
20-24,99	218	0,11	4.752	0,63
25-99,99	87	0,04	2.696	0,36
TOPLAM	200.798	100	758.513	100

c- Çaylık Alanların İllere Göre Dağılımı:

Çaylık alanların % 65,6'sı Rize, % 20,5'i Trabzon, % 11,3' ü Artvin, % 2,6'sı ise Giresun ve Ordu illerinde bulunmaktadır.

İllerin Çaylık Alan Ve Üretici(Cüzdan) Sayısı Dağılımı

İli	ÇAYLIK ALAN (DEKAR)	%	ÜRETİCİ(CÜZDAN) SAYISI	%
Rize	497.800	65,6	124.513	62,0
Trabzon	155.146	20,5	47.898	23,9
Artvin	85.755	11,3	19.319	9,6
Giresun	19.698	2,6	9.023	4,5
Ordu	114	0	45	0,0
TOPLAM	758.513	100	200.798	100

d-Çay Bahçelerinin Budanması:

Kaliteli kuru çay üretebilmek için, özellikle hammaddeyi oluşturan çay bitkisinin kalitesini iyileştirici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kaliteyi artırıcı tedbirlerin en önemlisi budama işlemidir.

Bu sebeple, çay bahçelerinin ıslahı ve kaliteli çay üretiminin temini amacıyla 1994 yılında 93/5096 sayılı Bakanlara Kurulu Kararı yürürlüğe konulmuştur. Bu Karar ile her yıl çay bahçelerinin 1/5 oranında budanması ve budamadan dolayı üreticilerin uğradıkları gelir kaybının tazminat olarak üreticilere ödenmesi amaçlanmıştır.

93/5096 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, yaş çay yaprağının kalitesini artırmak ve çaylıkların gençleştirilmesi için önemli bir adım olmuştur. Uygulama süresi başlangıçta 5 yıl olan 93/5096 sayılı Kararnamenin süresi; bu projeden olumlu sonuç alınması üzerine

7.10.1998 tarih ve 98/11807 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile beş (5) yıl daha uzatılmıştır. 93/5096 sayılı Kararname, daha sonra 7.5.2001 tarih ve 2001/2493 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilerek ödemelerle ilgili gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Çay tarımında budama nedeniyle yaşanan olumlu gelişmelerin devam ettirilmesi amacıyla 2004 yılında, 01.01.2005 tarihinden geçerli olmak üzere 2004/7758 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır. Bu Karar ile bu defa çay bahçelerinin 1/5 yerine her yıl 1/7 oranında olmak üzere 7 yıl boyunca budanmasına başlanmıştır. Bu Kararın uygulama süresi de 2011 yılı sonunda sona erecektir.

2005–2009 Yılı Çaylıkların 1/7 Oranında Budanması İle İlgili Bilgiler

Yıllar	Toplam Alan (Bin Dekar)	Budanması Gereken Alan (Bin Dekar)	Budanan Alan (Bin Dekar)	Tazminat Tutarı (BİN TL)
2005	766	109	97	35.090
2006	766	109	98	38.005
2007	766	109	100	44.844
2008	758	108	102	52.851
2009	758	108	102	56.540

e- Organik Çay Tarımı ve Üretimi Çalışmaları:

Doğu Karadeniz bölgesinin doğal şartları gereği, tarımında kimyasal mücadele yapılmaması nedeniyle üretilen kuru çaylarda pestisid kalıntısı bulunmamaktadır. Bu durum organik tarım için ciddi bir avantaj olduğundan Çaykur tarafından Borçka Bölgesi alanı Muratlı Çay Fabrikası hinterlandı ile Çamlıhemşin ve Rize Hemşin ilçe havzalarını organik çay tarımı yapılacak alan olarak belirlemiştir.

Avrupa Birliği aday ülkesi olan Türkiye, sürecin olumlu neticelenmesiyle birlik içerisinde siyah ve yeşil üretiminde olduğu gibi tek “Organik Çay” üreticisi üye ülke olacaktır.

Organik çay tarımını bölgeye yerleştirmek amacıyla yapılacak çalışmaların organizasyonu için Çaykur bünyesinde oluşturulan Kurul, öncelikle üreticilerin organik çay üretebilmesi için projenin teknik altyapısı, tarımsal eğitim ve prosedür çalışmaları anlamında yapılması gereken işlemleri tespit etmiş ve düzenli olarak toplantılar tertip etmiştir. Bu çalışmalar aralıksız olarak sürdürülmektedir.

Çaykur tarafından konvansiyonel çay tarımında olduğu gibi organik çay tarımını da ülkemize yerleştirmek ve sanayisini geliştirmek amacıyla Rize İli Hemşin ilçesinde organik ve konvansiyonel yaş çay yaprağı işleyecek 100 ton/gün kapasiteli bir fabrika kurulmuştur. 2009 yılı yaş çay kampanyasında Hemşin Organik Çay Fabrikası adıyla üretime geçen fabrikada, 58 ton organik kuru çay üretilmiş olup, 2010 yılında ÇAYKUR markası altında organik çay piyasaya sunulacaktır.

Ayrıca özel sektör tarafından da organik çay üretim çalışmaları yapılmaktadır.

f- Çaykur’un Yaş Çay Alımları ve ödemeleri:

Çay sektöründe üretim ve tüketim dengesi uzun yıllar kurulamamıştır. Sektörde arz fazlası üretim sonucunda stok maliyetleri yükselmiş ve Çaykur finansman açısından olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu durum; üreticilerin yaş çay bedeli ödemelerinde gecikmelere sebebiyet vermiş ve yabancı kaynak kullanım ihtiyacını devamlı gündeme getirmiştir.

Çaykur; finansman sorunlarını gidermek ve üretim ve satış dengesini oluşturmak için verimli bir işletmeciliğin gereği olarak 2000 yılından itibaren programlı yaş çay alımlarına başlamış ve sektörde yaş çay alım ve üretim faaliyetleri disiplin altına alınmıştır.

Çaykur'un günlük yaş çay alımları; yaş çayın hasat olgunluğuna geliş durumu ve mevcut işleme kapasitesi dikkate alınarak üreticilere günlük alım kontenjanı uygulanarak yapılmaktadır.

Sürgün dönemlerinin ilk günlerinde, sahil ve erkenci bölgelerde yaş çay hasat olgunluğuna diğer bölgelere göre, erken eriştiği için; bu dönemlerde üreticilerden kontenjan uygulanmadan yaş çay alımı yapılabilmektedir. Yaş çay alımlarının diğer bölgelerde de başlaması ve günlük alım miktarının işleme kapasitesine ulaşmasıyla birlikte alımlarda üreticilere kontenjan uygulamasına geçilmektedir. Kontenjanlı yaş çay alımlarında hiçbir zaman üreticilerden dekara 10 kilogramın altında alım yapılmamaktadır.

Sahil ve erkenci bölgelerde alımların tamamlanması ve alım miktarının işleme kapasitesinin altına düşmesiyle birlikte, alım yapılan bölgelerdeki üreticilerden satın alınan yaş çay miktarları da tekrar yükseltilmektedir. Bu şekilde, hem Kuruluşumuzun kapasitesi tam olarak kullanılmakta hem de bütün üreticilerimize eşit ve adil bir uygulama yapılması sağlanmış olmaktadır.

Çaykur'un 2009 Yılı Yaş Çay Alımları

2009 yılı yaş çay kampanyası 14 Mayıs'ta başlamış 25 Ekim 2009 tarihinde sona ermiştir. Yaş çay alımları 2.932 alım yerinde 1.242 alım ekibi tarafından yürütülmüştür.

2009 yılında; üreticilere dekar başına birinci sürgün döneminde 340 kg, ikinci sürgün döneminde 370 kg, üçüncü sürgünde ise 300 kg. olmak üzere toplam 1.010 Kg yaş çay ürünü satış programı verilmiştir. Üreticilerden ise ortalama olarak bir dekardan 829 kg yaş çay satın alınmıştır.

İşlemek üzere hammadde olarak 2009 yılında 615 bin ton yaş çay ürünü alımı planlanmış ve 594 bin ton yaş çay ürünü satın alınarak program %97 oranında gerçekleşmiştir.

2009 yılında sürgünler itibariyle planlanan ve gerçekleşen durum şöyledir;

Sürgünler	Sürgün Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Program (Bin Ton)	Gerçekleşme (Bin Ton)	Oran %
Birinci Sürgün	14 Nisan–30 Haziran	203	203	100
İkinci sürgün	01 Temmuz–17 Ağustos	225	224	100
Üçüncü sürgün	18 Ağustos–25 Ekim	187	167	89
TOPLAM		615	594	97

g- Yaş Çay Fiyatları:

Yaş çay fiyatları her yıl kampanya açılışında açıklanmaktadır.

Yıllar İtibariyle Kampanya Açılış Tarihleri ve Yaş Çay Fiyatları

Yıllar	Kampanya Açılış Tarihi	Yaş Çay Alım Fiyatı (TL/Kg)			Artış %'si
		Alım Fiyatı	Destekleme Piri mi	Toplam	
2005	10 Mayıs	0,515	0,070	0,585	11.4
2006	10 Mayıs	0,570	0,080	0,650	11.1
2007	15 Mayıs	0,640	0,090	0,730	12.3
2008	25 Nisan	0,737	0,1017	0,8387	14.9
2009	14 Nisan	0,790	0,115	0,905	7,9

h- Destekleme Piri mi ödemeleri:

2003 yılından itibaren çay üreticilerine destekleme piri mi ödenmektedir.

Yıllar İtibariyle Destekleme Piri mi Ödemeleri

YIL	Üretici Sayısı	Çay Miktarı (Ton)			Prim miktarı (Kg/YTL)	Destekleme Piri mi Tutarı(YTL)
		Çaykur	Özel	Toplam		
2005	165.724	596.460	570.951	1.167.411	0,070	81.718.752
2006	169.567	622.300	477.928	1.100.228	0,080	88.018.253
2007	174.288	655.486	476.043	1.131.529	0,090	101.837.657
2008	177.753	647.804	457.570	1.105.374	0,1017	112.416.537
2009	178.727	592.330	503.384	1.095.714	0,115	126.007.175

ı- Yaş Çay Ürünü Ödemeleri:

2009 Yılı Yaş Çay Ürünü Ödemeleri

2009 yılı yaş çay kampanyasında üreticilerden satın alınan 593.538 ton yaş çay yaprağının ürün bedeli olan toplam 468.893 bin TL'nin ödemelerine 20 Temmuz 2009 tarihinde başlanmış olup, 2010 yılının Mart ayı sonunda tamamlanmıştır.

2009 Yılı Yaş Çay Alım ve Ödemeleri

Sürgün Dönemleri	Alımlar		Ödeme Tarihleri	
	Miktar (Ton)	Tutar (Bin TL.)	Başlama Tarihi	Bitirilme Tarihi
Birinci sürgün	202.579	160.038	20/07/2009	17/09/2009
İkinci sürgün	246.593	194.809	02/11/2009	17/12/2009
Üçüncü sürgün	144.362	114.046	11/01/2010	31/03/2010
TOPLAM	593.534	468.893		

Yaş Çay İşleme Fabrikalarının Kapasite Durumları :

2009 yılında Hemşin Organik Çay Fabrikamız üretime alınmasıyla Çaykur'un fabrika sayısı 47'ye, yaş çay işleme kapasitesi 6.760 ton/güne ulaşmıştır. Çaykur, mevcut kapasite ile bir kampanya döneminde, 110-120 bin ton kuru çay üretilmektedir.

Ayrıca, günlük 20 ton yaş çay işleyen yeşil çay üretim tesisi mevcuttur.

Yıllar itibariyle Çaykur'un Fabrika Sayıları ve İşleme Kapasiteleri

Yıllar	Fabrika Adedi	Kapasite Ton/Gün
2005	45	6.465
2006	45	6.465
2007	46	6.615
2008	46	6.615
2009	47	6.760

Çay sektöründe, Çaykur'un dışında özel sektör işletmeleri de bulunmaktadır. Bunlar Rize, Trabzon, Artvin, Giresun ve Ordu ili sınırları içinde yer almaktadır. Sektörde mevcut günlük yaş çay işleme kapasitesi (Özel sektör 8.746 ton/gün, Çay-Kur 6.760 ton/gün) toplam 15.506 ton/gündür.

Çaykur ve Özel Sektöre Ait Çay Fabrikalarının İllere Göre Sayı ve Kapasiteleri

İller	Fabrikalar				Toplam	
	Çaykur		Özel Sektör		Sayı	Kapasite (ton/gün)
	Sayı	Kapasite (ton/gün)	Sayı	Kapasite (ton/gün)		
RİZE	34	4.770	183	6.701	217	11.471
TRABZON	8	1.180	26	1.225	34	2.405
ARTVİN	4	645	7	310	11	955
GİRESUN	1	165	12	480	13	645
ORDU	-	-	1	30	1	30
TOPLAM	47	6.760	229	8.746	276	15.506

Çay Paketleme Fabrikaları:

Çaykur'un Yaş Çay İşleme Fabrikalarında üretilen kuru çaylar, Rize, Ankara ve İstanbul illerinde bulunan 3 paketleme fabrikasında paketlenmektedir.

Çaykur tarafından 2009 yılında üretilen çayların % 91,3'ü Rize 100. Yıl Çay Paketleme Fabrikasında, % 0,3'i İstanbul Pazarlama ve Üretim Çay Paketleme Fabrikasında, % 8,4'si ise Ankara Pazarlama ve Üretim Çay Paketleme Fabrikasında paketlenmiştir.

Özel sektör tarafından üretilen kuru çayların bir kısmı kendileri tarafından bir kısmı ise pazarlama firmaları tarafından ülkenin değişik bölgelerinde bulunan tesislerde paketlenip pazara sunulmaktadır.

Çaykur Paketleme Fabrikalarının Kapasiteleri

Rize 100.Yıl Çay Paketleme Fabrikasının 8 saatlik teorik kapasitesi 220.251 kg, fiili kapasite ise 165.868 kg/8 saattir.

Ankara Pazarlama ve Üretim Çay Paketleme Fabrikasının 8 saatlik teorik kapasitesi 34.200 kg/gün, fiili kapasitesi 29.800 kg/8 saattir.

İstanbul Çay Paketleme fabrikasının ise 8 saatlik teorik kapasitesi 13.000 kg/gün, fiili kapasitesi 9.000 kg/gündür.

Toplam 8 saatlik teorik kapasite 267.451 kg/gün, fiili kapasite 204.668 kg/gündür.

Çaykur'un Kuru Çay Ambar Kapasitesi

Çaykur'un yaş çay fabrikalarında 117 bin ton, çay paketleme fabrikalarında 22 bin ton, pazarlama bölge müdürlüklerinde 7 bin ton olmak üzere toplam 146 bin ton ambar kapasitesi mevcuttur. Ayrıca, Rize Serbest Bölge'de 7 bin tonluk ambar bulunmaktadır. Bununla birlikte Çaykur'un toplam ambar kapasitesi 153 bin tona ulaşmaktadır.

Çaykur'un Kuru Çay Stokları:

2009 yılsonu itibariyle 3.171 ton paketli, 83.847 ton dökme olmak üzere toplam 87.018 ton siyah, 33 tonu ton paketli, 74 ton dökme olmak üzere toplam 107 ton yeşil kuru çay ve 58 ton dökme Organik siyah çay stoku bulunmaktadır.

Yıllar İtibariyle Dökme ve Paketli Siyah Çay Miktarları İle Devreden Dökme ve Paketli Siyah Çay Stokları (Ton)

YILLAR	Üretilen Kuru Çay	Üretilen Paketli Çay	Devreden Dökme Çay	Devreden Paketli Çay	Devreden Toplam Stok
2005	109.798	111.532	59.882	7.550	67.432
2006	115.062	111.740	62.053	2.976	65.029
2007	121.694	115.033	67.907	1.891	69.798
2008	123.804	111.374	79.787	5.799	85.586
2009	111.041	106.899	83.847	3.171	87.018

Yıllar İtibariyle Dökme ve Paketli Yeşil Çay Miktarları İle Devreden Dökme ve Paketli Yeşil Çay Stokları (Ton)

Yıllar	Üretilen Kuru Çay	Üretilen Paketli Çay	Devreden Dökme Çay	Devreden Paketli Çay	Devreden Toplam Stok
2005	201	113	223	57	280
2006	119	49	287	25	312
2007	13	70	225	29	254
2008	19	88	154	32	186
2009	20	113	74	33	107

**YILLAR İTİBARIYLA DÖKME VE PAKETLİ ORGANİK SİYAH ÇAY
MİKTARLARI İLE DEVREDEN DÖKME VE PAKETLİ ORGANİK SİYAH ÇAY
STOKLARI (TON)**

YILLAR	ÜRETİLEN KURU ÇAY	ÜRETİLEN PAKETLİ ÇAY	DEVREDEN DÖKME ÇAY	DEVREDEN PAKETLİ ÇAY	DEVREDEN TOPLAM STOK
2009	58	-	-	-	58

ÇAY PAZARLAMA

a- İç Satış

Çaykur tarafından üretilen paketli çaylar, çay dağıtım açısından stratejik konuma sahip 9 ilde faaliyet gösteren, 7 adet Pazarlama Bölge Müdürlüğü, 2 adet Pazarlama ve Üretim Bölge Müdürlüğü kanalıyla, iç piyasada satışa sunulmaktadır.

Stratejik öneme sahip 9 ilde oluşturulan her Pazarlama Bölge Müdürlüğüne çevre illerden oluşan bir hinterland bağlanmış ve her il için de belirli sayıda bayilikler tespit edilmiştir. Halen iç satışlarımız pazarlama bölge müdürlüklerine bağlı 81 ilde faaliyet gösteren 171 bayi vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Çaykur tarafından Türk Gıda Kodeksi Siyah Çay Standardına uygun kalitede çay üretilmekte ve Çaykur markasıyla değişik isimlerde kendine özgü ambalajlarda piyasaya sürülmektedir. Çaykur mamullerini belirlemiş olduğu toptan satış fiyatlarıyla, bayilerine doğrudan, mağazalar zinciri statüsünde faaliyet gösteren sabit bayilerine bayi veya organizatör firma aracılığı ile satmaktadır.

Hipermarket ve mağazalar zinciri statüsündeki firmalar son yıllarda tek olarak veya birleşme yoluyla perakende sektöründe büyük gelişmeler göstermiş, yurtiçi pazar paylarını yaklaşık %50'ler seviyesine yükseltmiştir.

Zincir mağazalar ürün bazında, üretici firmalara karşı tek satıcı durumunda olabilmekte ve raf bedeli gibi birçok market içi aktivitelerden pay istemektedirler.

Özel sektör çay işletmeleri 1985 yılından itibaren, üretim kapasitelerini artırmak suretiyle pazardan pay almaktadır. Dolayısıyla, özel sektörün iç pazardaki pazar payı %35-40 düzeyindedir.

Çaykur'un satışları son yıllarda oldukça istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur. Son yılların iç satış miktarları ve bedelleri aşağıdaki gibidir.

Yıllar İtibariyle Çaykur'un Yurt içi Satış Miktarı ve Bedelleri

Yılı	Satış Miktarı (Ton)	Bedeli (Bin TL)
2005	110.391	660.562
2006	114.195	741.398
2007	113.694	873.639
2008	104.440	916.909
2009	107.655	1.012.841

b- Dış Satış

Ülkemiz çaycılığının sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesi, üretim tüketim dengesinin sağlanmasıyla mümkündür. Bu denge bugün itibariyle kurulmuştur.

Bugün dünyada 3,6 milyon ton kuru çay üretilmektedir. Üretilen kuru çayın 1,8 milyon tonu üretici ülkelerde tüketilmektedir. Geriye kalan, 1,6 milyon ton tüketim fazlası çayın ise, dünya pazarlarına sürülmesi için üretici ülkeler arasında büyük bir rekabet yaşanmaktadır.

Dünyada çay üreticisi ülkeler az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olup, bu ülkelerde hem işgücünün hem de hammaddenin ucuz olması nedeniyle maliyetler oldukça düşük olarak gerçekleşmektedir. Diğer üretici ülkelerin hammadde fiyatları bizim fiyatlarımızdan 1,5-2 kat, işçilik giderleri ise 5 kat daha düşüktür. Bunun sonucu olarak da Ülkemizin, diğer üretici ülkelere göre çay ihraç etme şansı oldukça azdır.

İhracatta fiyat engelini yanında, kalite konusunda da sorunlar mevcuttur. Kalite konusunun halledilmesi, hammadde kalitesinin ıslahıyla ilgili tarımsal projelere ve teknolojiadaki eksikliklerin giderilmesine bağlıdır.

Avrupa Birliği ve diğer Avrupa ülkelerinde 3.000 ton kadar paketli çay ihraç potansiyeli bulunmaktadır. Çaykur tarafından 2009 yılında Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Afganistan, Avustralya, Gürcistan, Fransa, İngiltere, Arnavutluk, Azerbaycan, Hollanda, Bosna Hersek, Endonezya, Japonya ve KKTC gibi ülkelere çay ihracatı yapılmıştır.

c- Çaykur'un Mubayaa, Üretim ve İç Satış İle İhracatına Toplu Bakış

2005-2009 yılları arasında Çaykur tarafından üretilen kuru çay ile iç ve dış pazarlarda satılan çay miktarları aşağıda gösterilmiştir. Bu dönemlerde yapılan ihracat ile tüketim fazlası olan stoklar eritmeye çalışılmıştır.

**Satın Alınan Yaş Çay İle Üretilen, Satılan ve
Bir Sonraki Yıla Devreden Mamul Çay Stokları (Ton)**

Yıllar	Satın Alınan Yaş Çay	Üretilen Kuru Çay	İç Satış	D İ Ş S A T I Ş			Genel Satış Top.	Devreden Stok
				Paketli	Dökme	Toplam		
2005	603.512	109.999	110.391	1.790	3.895	5.685	116.076	67.712
2006	627.205	115.181	114.195	2.159	680	2.839	117.034	65.341
2007	658.600	121.707	113.693	2.462	169	2.631	116.324	70.095
2008	650.100	123.823	104.440	3.090		3.090	107.530	85.772
2009	593.538	111.119	107.655	2.505		2.505	110.160	87.182

d- Çaykur'un Ürünlerini Taklit Edenlere Karşı Yaptığı Mücadele

Bazı özel sektör işletmeleri genel olarak uygun standartlarda üretim yapmadığından pazarda yeterince tutunamamakta, dolayısıyla Çaykur ambalajlarının birçoğunu önce taklit, daha sonraları da renk ve tasarım olarak ambalajın sahtesini basmak suretiyle piyasaya girerek büyük ölçüde haksız rekabete yol açmakta ve vergi kaybına sebep olmaktadır. Bu konuda Çaykur büyük bir mücadele vermektedir. Bu amaçla 1995 yılında bütün poşet ambalajlarımızda hologram etiket uygulamasına geçilerek paketli çaylarımızda tam güven sağlanmıştır.

Son 10 yıl içinde 1.500 kadar firma sahte ambalaj baskısı, sahte üretim yaparken veya satış yaparken yakalanmış, adli mercilere sevk edilmiş veya vergi daireleri tarafından incelenmeye alınmıştır. Çayda devlet tekelinin kaldırıldığı 1984 yılından bugüne kadar, çaylarımızı taklit veya sahte olarak piyasaya süren firmalar ile çay poşetlerini basan firmalarla aktif mücadeleye girilmiş ve bunun olumsuz etkileri büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. Taklitçilik, sahtecilik girişiminde bulunan ve haksız rekabete kalkışan 928 firma hakkında dava açılmıştır.

Yabancı Menşeli Çaylar

Çay sektörünü olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden biri de Ülkemize giren yabancı menşeli çaylardır. Türkiye’de yılda yaklaşık 225 bin ton civarında çay tüketilmektedir. Bu miktarın 110-115 bin tonunu Çaykur çayları, 80-85 bin tonunu Özel Sektör çayları, 25-30 bin tonunu da yabancı menşeli çaylar oluşturmaktadır. Özellikle Güney Doğu Anadolu, Doğu Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi sınır illerinde yoğunlukla yabancı menşeli çaylar tüketilmektedir. Bu tüketilen miktarın genel tüketim içerisindeki payı %10-15 civarında olduğu halde, bu miktarın ancak %17’lik bölümü resmi ithalat yoluyla yurda sokulmaktadır.(Yaklaşık olarak yılda 5.000 ton)

1996 yılına kadar çay ithalatında kg. başına 3.00 USD fon ve %10 vergi alınırken Gümrük Birliği sürecini müteakip fonlar kaldırıldığından malın esas bedeli üzerinden %145 vergi alınması ön görülmüştür. %145 vergi oranına kadar, son beş yıllık ithal edilen çayların ortalama değerleri 2.00USD/Kg.ın biraz üzerinde gerçekleştirildiğinden 2.00USD/Kg.+%145 verginin toplamı daha önce uygulanan 3.00 USD/Kg. fon+%10 vergiye denk düşmektedir.

Ancak birim fiyata uygulanan asgari 2.00USD/Kg.lık emsal değer, 1997’li yıllardan sonra Gümrük Giriş Beyanlarında kg. başına 30 cente kadar düşerek suiistimale sebebiyet vermiş ve bu yıllarda çok miktarda yabancı menşeli çayın yurda girmesi sağlanmıştır.

Öte taraftan sınır kapılarından giren tırlar ile kişi başına getirilmesi gerekenin çok üzerinde çay girmiş ve girmeye devam etmektedir. Tüketilen yabancı menşeli çayların %90’ı vergisiz ve gayri resmi yollardan bu şekilde yurda sokulmaktadır. Yurda sokulan kaçak çaylara gümrük kapılarında el konulup gümrük depolarında stoklanan çayların Tasiş Genel Müdürlüğüne ihaleyle satılması neticesinde elde edilen faturalar gösterilerek meşrulaştırılmaktadır.

Çay ithalatında bu süreçte meydana gelen bütün bu olaylar devletin ilgili makamlarına Çaykur tarafından yazılı olarak bildirilmiştir. Tedbirler alındıkça bu defa ithalattaki emsal değer olan bu emsal değerler her ay dünya çay borsalarından tespit edilerek Gümrük Müsteşarlığına ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bildirildiği halde, ithalatçı firmalar gümrük mevzuatını ve gümrük idarelerini zorlayıp zaman zaman da mahkemeye düşük değerlerle çay ithalatı yapma girişiminde bulunmaktadırlar. Bu durum Türk Çay Sektörünü olumsuz etkilemekte ve vergi kaybına yol açmaktadır.

Tüm bu olumsuzlukların giderilmesi amacıyla, 21 Temmuz 2007 tarih ve 26589 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “İthal ve İhraç Edilecek Gıdaların Giriş ve Çıkış Kapılarının Tespit ve İlanına Dair Tebliğ’de Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ’e” göre, çay ithalatında giriş kapısı olarak sadece Trabzon Gümrük ve Muhafaza Baş Müdürlüğüne bağlı Rize Gümrük Müdürlüğü belirlenmiştir.

Çaykur, yurda kaçak yollarla girerek çay sektörünü olumsuz etkileyen ve vergi kayıplarına neden olan yabancı menşeli çaylarla mücadelenin etkinliğini daha da artırmak amacıyla, Gümrük Müsteşarlığı ve ilgili kamu kurumlarıyla yakın işbirliğine giderek çalışmalarını aralıksız sürdürmektedir.